

WASS ALBERT

Napsugár

Altatódal a szerelemhez

Az asszony és az idegen

Kráter Műhely Egyesület

Wass Albert Életműve

42. kötet

kemény kötésben 42. kötet

Wass Albert Életműve
eddig megjelent kötetei

JÖNNEK! – ADJÁTOK VISSZA A HEGYEIMET!
EMBER AZ ORSZÁGÚT SZÉLÉN
VALAKI TÉVEDETT (ELBESZÉLÉSEK 1945–1950)

ELVÉSZ A NYOM

CSABA

ÁTOKSORI KÍSÉRTETEK

MAGUKRAHAGYOTTAK

MAGYAR ÖRÖKSÉGÜNK

A TITOKZATOS ÓZBAK

A KÖLTŐ ÉS A MACSKA – TE ÉS A VILÁG

A FUNTINELI BOSZORKÁNY I–III.

AZ ANTIKRISZTUS ÉS A PÁSZTOROK

WASS ALBERT MINDEN VERSE

RÉZKÍGYÓ – HAGYATÉK

HALÁLOS KÖD HOLTEMBER PARTJÁN

FARKASVEREM

VÁLOGATOTT MAGYAR MONDÁK ÉS NÉPMESÉK

ELVÁSIK A VERES CSILLAG

VÉRBEŒ ÉS VIHARBAN – EGYEDŪL A VILÁG ELLEN

TAVAK ÉS ERDŐK KÖNYVE

TIZENHÁROM ALMAFA

MIRE A FÁK MEGNŐNEK

A KASTÉLY ÁRNYÉKÁBAN

JÓZAN MAGYAR SZEMMEL I–II.

KARD ÉS KASZA I–II.

TAVASZI SZÉL ÉS MÁS SZÍNŰŒVEK

ZSOLTÁR ÉS TROMBITASZÓ – ŐRŐKŐSŐK

KARÁCSONYI ŪZENETEK – A TEMETŐ MEGINDUL

ELIZA

MAGYAR PÓLUS

WASS ALBERT ÉLETE „TŐRETLEN HITTEL EMBER ÉS MAGYAR”

WASS ALBERT ŪTŐÉLETE „ISTEN KENYERE”

WASS ALBERT EMLŐKEZETŐRE „A KŐ MARAD...”

WASS ALBERT AZ IGAZLÁTÓ

VOLTAM ÉS MÁS ŐNŐLETRAJZI ÍRÁSOK – ASTOR

CSODA TŐRTÉNT

IGAZSÁGOT ERDŐLYNEK! JUSTICE FOR TRANSYLVANIA!

NAPSUGÁR – ALTATÓDAL A SZERELEMHEZ

AZ ERDŐLYI MAGYAR NŐPMŪVŐSZET

NŐPIRTÁS ERDŐLYBEŒ

WASS ALBERT A NEMZETFŐLTŐ

ŪZENET HAZA (HANGOS MELLŐKLETTEL)

WASS ALBERT LEVELESLÁDÁJA

NAGY NOVELLÁSKŐNYV

WASS ALBERT

NAPSUGÁR

SZÍNPADI REGÉNY

*

ALTATÓDAL A SZERELEMHEZ

BEFEJEZETLEN REGÉNY

*

AZ ASSZONY ÉS AZ IDEGEN

ABSZURD DRAMOLETT

Szerkesztette és bevezetőikkel ellátta
Turcsány Péter

Pomáz, 2011

A borítók Csordás Gábor, Kurkó Csaba és Turcsány Péter képeinek felhasználásával készültek

Az előszókat írta Turcsány Péter

© Szász Lóránt és örökösei, 2011

© Kráter Műhely Egyesület, 2011

Felelős kiadó és sorozatszerkesztő Turcsány Péter

Felelős szerkesztő Kovács Attila Zoltán

Műszaki vezető Stark Gergely

Sorozattervező Kovács Kristóf

Borítótervező, tipográfus Kotsis Sándor

Szöveggondozó Várvedy Zoltán, Liska Éva

ISBN 963 9195 38 3 Wass Albert Életműve

ISBN 978-963-298-029-4 kartonált

ISBN 978-963-298-050-8 keménytáblás

Kiadja a Kráter Műhely Egyesület

2013 Pomáz, Búzavirág u. 2. Tel./fax: 06-26-328-491

E-mail: info@krater.hu

www.krater.hu

A kiadó az 1795-ben alapított

Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

Tördelés Dertako Bt.

Nyomás AduPrint Kft.

Felelős vezető Tóth Béláné

Drámai hősnő vagy a sebzett múlt kompenzálása

Előhang a Napsugárhoz

Mielőtt a színmű, Wass Albert műfaji meghatározása szerint „színpadi regény” olvasásába kezdenénk, képzeljük el az évnek – sőt az emberéletnek is – azt a pillanatát, amikor a *kora tavaszi napsugár* először töri át a tél hideg bástyafalait.

Mintha a Napsugár a lelki tél visszavonulásának angyali harsonáját fújná meg. A létezés II. világháborús fagyhalála után föltámadó emberiség angyltrombitáját. De Wass Albert megelevenítő emlékezéséből az első tavasz, a *szerelem* tilinkószava is kihallatszik: a „*Kicsi madár, jaj, de fönt szállsz*” és a *Tavaszi szél* című drámából már jól ismert „*Tavaszi szél vizet áraszt, virágom, virágom*” meghitt dallamai.

Ennek a páratlan, nagyszerű élménynek, ennek a hadi borzalmak elviselése után már-már az emberléten túlmutató jelzésnek a megtesztetője az egyszerű hegyi leányka, Napsugár, a maga valóban *sugárzó* tetteivel és szavaival.

Wass Albert kötetünkben olvasható három felvonásosa annak a pacifista jellegű avantgarde színházi látásmódnak a folytatása, amelyet már 1934-es, *A Temető megindul* című oratóriumában megismerhettünk. Mindkét műnek külön esztétikai erőt és erkölcsi értéket ad a magyar történelemben való ágyazottsága, előbbi esetben az I. világháború, utóbbi alkalommal a II. világháború ad valósgos háttérrel és keret-szituációt a darab szüzséjének.

A színmű előzményei

A színmű előzménye nemcsak az 1944-ben már elkészült *Tavaszi Szél* szerelme-ábrázolása, de az 1944 októberében az Erdélyi Helikon szeptemberi számában közétett *Megismerkedem Nap-*

sugárral című regénykezdet is. Utóbbiban már a jelen mű szereplői: Napsugár és nagyapja, Vencsont, Sánta Menyét és a főhős – a szerzői hasonmás! – Borzas Bivaly is bemutatást nyernek. Az első felvonás hely- és idődimenziója is Wass Albert élményére, vadász-útjaira és vadászkalyibájára utal:

„Abban az évben ott laktam én is nem messze, az irtás fölött, ahol a fenyesek kezdődnek. Kalibám egy sziklának támaszkodva állt, s ha kiültem elébe: szemem az irtáson végig egészen le a patakhoz látott.

Láthattam a szarvasokat, amint a dőlt fák között legelve átvonultak. Az őzeket, amint karcsún és óvatosan kiléptek a szálerdőből és halkán megindultak a forrás felé. A medvét, ahogy két marokkal habzsolta a málnát. Az életet láthattam, amint a maga békés rendjén elvonult kalibám előtt.

És láthattam a hegyeket. Ahogy ott álltak kereken, nagyon komolyan és nagyon méltóságosan és olyan szépen, amilyen szépen csak a hegyek állhatnak Isten színe előtt. Olykor lilák voltak, olykor kékek, mint a harangvirág. De gyakorta voltak szürkék is, ha felhőt borított fölējük az ég, s máskor szelíd rózsaszínűek, ha a nyugvó nap mosolyogva búcsúzkodott tőlük.

Kalibám előtt tisztás nyújtózkodott. Fenyők őrizték kereken. Szépek voltak, s illatuktól néha megsűrűsödött az éjszaka. Fönt tömött, sötét fenyves. Többnyire hallgatott. De ha megszűgatta a szél: a zúgás messzire elhallatszott, s olyan volt, mint egy forradalmi zsoldár, mellyel lázadó papok hívják segítségül Istent a világ bűnei ellen.

Két oldalt szelíden lélegzett a bükkös. Tág boltívei alatt a csöndet őrizgette. S lent a hegyoldalban szélesen terült el az irtás. Tavasztól őszig színét változtatta virágnylások rendje szerint, s virágai kunyhóig kapaszkodtak. Valahányszor lentről jött a szél: illattól súlyosan érkezett, s terhét lerázta kalibám előtt.

Volt ott két juharfa is. Nyurgák, idétlének. Valami furcsa szándékú sors megkímélte a fejszétől őket. Egymásnak dőlve álltak a csupasra tarolt hegyoldalon, málna- és vadbozót között, mintha ölelték volna egymást. És amikor szél járt a hegyen, furcsán csikorogtak. Mintha sirattak volna valamit. Talán az erdőt, aki elpusztult mellőlük?

Sokat tűnődtem ezen, üldögélve a kaliba előtt. Míg a patak zúgott lent, s az égen futottak a felhők. Surranó széllel illatok jöttek és elmentek megint. A málnavészben szarvasok csörtettek, őz böffent a bükkösben riasztva, s a forrás fölött medve váltott át.”

Wass Albertnek egy 1944. októberben írott magánlevele jelzi az élmény jelentőségét, s tudatosítja a történet akkori félbehagyását. A történetét, amelyről a *Napsugár* is vall, átítatva a képzelet nagyszerű dramaturgiájával, és a a havasok lányáról szóló híres regénytrilógia fog majd idő-áttételei ellenére egyre *hitelesebben* és ugyanakkor egyre *elrejtőzőbbben* vallani:

„Napsugár hegyeit már csak távolról nézhetem, s ez olyan szomorú, hogy le sem írhatom. Jó, hogy megírtam Napsugárt, de kár, hogy nem fejezhettem be.”

Levél D. Kenese Erzsébethez, 1944. X. 14.

Egy későbbi írásában földrajzilag is pontosítható lesz a helyszín:

„Ebben a mai fölfordult világban jól teszi az ember, ha időnként meg-megáll egy percre valahol egy erdő közepén, ahol a természet békés csöndjében Isten közelsége szinte kézzel fogható.

A legalkalmasabb hely, amit ismerek erre a célra, sajnós messzire esik. Ott van a Maros felső folyása mentén, Ratosnya fölött, ahol az Ilvai pláj beleszalad az Andrenyásza gerincébe, s széles legelőtiszta képez, melynek aljában, sziklakő alól a világmindenség legjobb, legtisztább és legszomjat-oltóbb forrás vize buzog elő Isten lábnyomából.

Valamikor, mikor még fiatal volt bennem is az élet, gyakorta ültem ott a vén bükkfák alatt lelkeket tisztogatva, nyár derekán meg kora ősszel, mikor színesedtek alant az erdők, és szarvasbikák hangjától remegett a csönd.”

W. A.: Vankujok és bölcs oláhok, megj. 1992.

„Mikor még fiatal volt bennem az élet...” Wass Albert már 1934-es *Anuca* című novellája megidézi ezt a helyszínt és valószínűsíthetően ezt a szerelmet. Mélyen elrejtett személyes érintettséget vélhetünk már ebben a munkában is: a Füleki urasággal – e néven a *Csaba* című regényben fog azonosulni alteregójával alteregójával a szerző – boldog szerelemben élő havasi nő, mikor megtudja szerelme csalárságát, aki úgymond a gazdag birtokos, Bandi uraság lányát tervezi feleségül venni, életre szólóan válik sértetté. (Mindez Albi gróf Siemers Évával kötött házassága előtt vették papírra!) A novellában írói igazságszolgáltatással elveszejteti a havasi lányt elhagyó, szerelemben csalártnak ítélt férfit. Önmagát. Ez a novella szimbolikusan

megöli írója hasonmását, emberileg indokolható módon, de a valóságot ezzel (is) homályban hagyóan.

A történet hová is vezethetne el minket, ha nem a korábbi kedves helyre, a paradicsomi együttléteket megidéző Andrenyásza környékére:

„– Na, aztán tudhassa maga is, hogy semmi sem tart örökkéig. Biza, szeptembertájban kezdett az úrfi ritkábban járni a Holtyerág felé, s kezdtek beszélni, hogy a némai Bandi úr lányához szegődött volna. Na, sírt is szegény Anuca eleget. Hát még, amikor meghalotta, hogy fehérnép is van a dologban. De átkozódott keservesen, hogy így meg úgy, kerüljön csak a szeme elé az a másik leány.

– Aztán, hogy ősz lett egészen, csak elcsöndesedett, s nem lehetett szavát se venni. Csak kiült a Nádaskút fölötti dombra, s elnézett naphosszat a Holtyerág felé, hallgatta az erdőt. Hogy nem szól-e valahol az úrfi kopója.”

Amiben bizonyosak lehetünk: ebben a balladás hangú, ebben a szomorú és önemésztő prózafutamokban valakitől búcsúzott az író. Valakitől még házassága előtt véglegesen elbúcsúzott. Egy 21. századi, Wass Albertre emlékező és a görgényi havasokat jól ismerő látóasszony a következőket kutatta fel:

„Anuta öreg pásztorok közt nőtt fel... gyerekkorában a Bisztra.. Donca... Neagra... Kelemen-havasok völgyeiben élt, majd átköltözött a Görgényi havasok *Szalárd völgyének* egyik oldalába.

Anuta Wass Albert nagy szerelme volt. Szegény leányként Ratosnya környékén élt. A regénybeli szerelem igaz történet.¹ Albert nem vehette el a leányt román származása miatt, édesapja NEM ENGEDTE rományülöletből. A regénybeli gyermek Wass Alberttől származik, Bandi, az Andrei.

Anuta nagyon-nagyon szép román leányka volt. Újból férjhez ment és négy gyönyörű gyermeke született román férjétől. A Zalárd patak közelében, Takán élte le életét.”²

Rege Anna leveléből

A legtárgyilagosabb filológus számára is elgondolkodtató lehet: éppen az *Anuca* című novellában, e különlegesen félbe maradt

¹ Utalás *A fuintineli boszorkány* történetére.

² A Görgényi havasok lejtőin található község.

kapcsolat meséjében történik meg a névadó havasi lány első megidézése Wass Albert életművében, a későbbi előfordulások erősebb nyomatékot és irodalomtörténeti jelentőséget adnak majd neki: elsősorban a háromrészes remekmű, *A funtineli boszorkány* hősnőjének alakja által.

Az életrajzi emlékezésekben kiíratlan kapcsolat újból és újból működteti az író lelkiismeretét, s ugyanakkor tudattalanjából ellenállhatatlanul feltörő történetek és drámák páratlan empátiájú leírására ösztönzi, az érzések kiapadhatatlan megvallására: monológokban látomásokban és színművekben. S mint az álmokban: akár a gyötrő és akár a lélekemelő jelenetekkel szemben is egyaránt tehetetlen a lélek.

Ismerhetjük már a *Tavaszi szél* című dráma burkolt vallomását is, amelyben az úgymond főispánná lett írói alterego alterego elmenekül a vagyonért megkötött házasságából, hogy névtelenül folytassa életét első, havasi szerelmével, akinek neve mi más is lehetne, mint az Anuca név magyar megfelelője: Anikó.

Mi sem könnyebb a felvázolt írások előzményei után, az író alkotómódszerét jól ismerve, mint fölismerni, a könyvünkben olvasható *Napsugár* című darab valóság-háttérét, azt az életrajzi háttérret, ahonnan a képzelet nagyszerű dramaturgiájával átalakítva ugyan, de mégis csak megmutatkozik a fontos alaptörténet megjelenítése: az elhagyott asszony és az elhagyott gyermek kompenzatorikus ábrázolása. A kimondhatatlan és rejtőzködő bűnbánat közvetettségében nagy ívű „kibeszélése”, kivételése a hősnő alakjába.

A megtisztulás stációi

Ez az író által „huszadik századi regénynek” nevezett alkotás úgy tiltakozik a személytelené vált háború ellen, és úgy szól ugyanakkor a szerelem erejéről, hogy a **BOLDOGSÁG** és a **GYERMEK** válik a szüzsé mozgatójává:

„RENDEZŐ (*bosszúsan vállat von, aztán hátat fordít és tapsol*)
Figyelem! A huszadik század drámája következik! Érti mindenki?
Az ember belekeveredett a háborúskodásba. Idegrendszer felett szenvedélyek uralkodnak. Elsősorban az önzés, amely gyűlöletesé tesz előtte mindent, ami nem egyéni érdekeinek keretén belül helyezkedik el. Hogy önzését és gyűlölködési hajlamait gyermekei

és unokái számára elfogadhatóvá tegye, hangzatos fedőneveket talált ki ezek számára. Ezek a fedőnevek általában izmus-sal végződnek: nacionalizmus, patriotizmus és a többi. Érti mindenki? Az ember tehát itt áll, a gyárral és a gyilkos találmányok ezreivel telezsúfolt világban, és...

SZERZŐ Bocsánat, rendező úr. Ne itt tessék kezdeni.

RENDEZŐ Hát hol?

SZERZŐ Mikor az ember még boldog volt.

RENDEZŐ De uram! Hol marad az összefüggés! A logika!

SZERZŐ *(bosszúsan föl pattan a karosszékéből)* Hagyjon békét a logikával! Adja ide a kéziratot. *(Átveszi, visszalapoz az első oldalra, olvas-sa)* Kép: havasi tisztás. Fenyők, bükkök. Háttérben hegyek. *(Tapsol)* Fenyőt, bükköt és hegyet kérek!"

Napsugár, a hősnő, aki pásztorlányból „pacifista agitátorra” és gyermeke apjáért küzdő és érvelő anyává válik a darabban, a 20. század életakarátának szimbóluma.

A Szerző és a Rendező pozitív–negatív szerepvállalásai egy modern groteszk mű Ádámjaként és Luciferjeként ellenpontozzák egymást, és jelenítik meg ill. fejezik ki a háborúba sodort ember és asszony szintén szimbólumokká nőtt segítőit és akadályozóit.

Napsugár ugyanakkor egy valós személynek, egy valós szerelemnek az emigrációban tovább őrzött emléke is! E kettős jelenség – szimbólum és valóság – nyomain kell elindulnia az olvasónak, aki az író hagyatékából előkerült darabot meg kívánja érteni és főlemelő üzenetével saját életét kívánja gazdagítani.

Fölsír a műben Wass Albert *Adjátok vissza a hegyeimet!* című munkájának Istenhez fohászkozó, de vádoló hangja is:

„NAPSUGÁR Lehet, hogy bűnös a lelkem. De fönt a hegyekben van egy kicsike ház. Isten tud róla. De erről, ami itt történik, nem hiszem, hogy tudna. Maguk a hibásak, mert nem mondják el neki! Hát majd elmondom én! Addig mondom, amíg meghallja végre! *(Letérdel)* Uramisten, én csak egy szegény asszony vagyok, gyöngé és egyedül való. De nézd meg ezt a gyermekeket! Romok közt született, és az apját keresi! Nézz ide, nézd meg, mi van itt ezen a földön! Nem az, amit Te akartál, hanem amit az emberek akartak! Nézz ide, Isten! Csupa parancs és kerítés! Csupa fegyver és csupa gonoszság! Ha meglátnád, tudom, nagyon megharagudnál! Mert te nem akarhatod, hogy háborúzzék az, aki a békét szereti, hogy gyilkossá

parancsolják azt, akit Te tisztának rendeltél! Hogy romok között szülessenek a gyermekek, és drótkerítések árnyékában nőjenek föl, apjukat keresve! Söpörd el, Uram, a parancsokat és a kerítéseket, add vissza a gyermekem apját, és engedj bennünket visszamenni a mi hegyeink közé, ahol szép a világ és békés, amilyenek te akartad, olyan. És én akkor eléd teszem a gyermekemet, hogy megáldjad őt békével és tisztasággal, és valaki majd megkereszteli patakod tiszta vizével, amely a Te lábad alól ered, ott fent a hegyeken... ne haragudj, ha addig . nem adom... de akik eltitkolják előtted az igazat, azok nem a te embereid, Isten, s azoknak a keze nem érintheti az én gyermekemet!

RENDEZŐ *(megbotránkozva keresztet vet, morogva)* Bocsáss meg, Uram, a megátalkodottnak! *(Sietve elmegy)*

NAPSUGÁR *(szomorúan néz utána)* Elment. Nem Isten embere. Szolga csak. Az emberek fogadták. Gyere, kicsi fiam, imádkozzunk még édesapádért s a kicsi házért, fönt a hegyen, s a világ békességeért. Addig mondjuk, míg meghallgatja az Isten. *(Lehajtott fejjel, mozdulatlanul térdel)*"

S miközben mindezt tudjuk, s ősi babonával és keresztény tisztasággal tekintjük végig a **m e g t i s z t u l á s t á c i ó i t**, amelyben végül is ki tudjuk mondani hősnőnkkel a 21. század számára is fontos – és megszenvedettségétől igaz – mondatokat, a *Mi atyánk* mondatait:

„NAPSUGÁR Miatyánk... ki vagy a mennyekben...

RENDEZŐ *(meglepetten)* Miért imádkozol?

NAPSUGÁR *(diadalmasan, hangosan)* Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk már az ellenünk vétőknek!

Megbocsátunk! Igen!

(Ebben a pillanatban a kisgyerek kinyújtja a kezét, és megérinti vele a kerítést. A kerítés ledől)

JÁNOS *(bal előlről előrohan)* Napsugár! *(Átugrik a ledőlt kerítésen, karjaiba öleli az asszonyt)* Ledőltek a kerítések! Megnyíltak a kapuk!

RENDEZŐ *(csak a gyerekekkel foglalkozik)* Nevet! Reám nevet!

SZERZŐ *(feláll, csöndesen hátramegy, int)*

NAPSUGÁR Ledőltek a kerítések!"

Turcsány Péter

A szerelemkereső férfi történetei

Előhang az *Altatódal a szerelemhez* – egy befejezetlen regény teljessége

„Ő egy másik világban élt. Az igazi világban. Ez a mienk, ez az embercsinálta, uniformizált, gépiesített, órára járó materialista világ idegen volt neki, nem tudta megérteni, mint ahogy mi nem tudtuk megérteni őt soha. Mégis, mi, akik ismertük őt, újra és újra rádöbentünk arra, hogy nélküle ez a világ még üresebb és még hidegebb lenne. Már csak a pusztta tény, hogy itt volt, elviselhetőbbé teszi számunkra ezt az ércmintába sokszorosított, motor hajtotta, atombombás, órabérrel mért saját világunkat, melyből csak azért nem szakadunk ki, mert nincs hozzá erőnk. S irigyeljük őt, mert nem ismerte el a törvényeinket, melyek szellemünket gúzsba kötözve tartják.”

(részlet a regényből)

Önéletrajz helyett egy szenzációs, több látószögű ifjúság- és pályakezdésregény. A szerző megkettőzte, megsokszorozta az írói narráció elbeszélősíkjaikat. Így tudta oly közelre engedni saját tudat-talan és tudati emlékvilágát, amelyre ezen eljárás mód nélkül soha nem lett volna képes sem ő, sem más. A hasonmás hős mintha nagyobb teljességet mutatna meg Wass Albert életéről, mint az elszórtan megjelentetett életrajzi visszaemlékezések. Önfeltáró, önleplező, és önboncoló történetek feszes füzére az ifjúság és az írói pályakezdés éveiről!

A *titokzatos őzbak* íróilag átgondoltabb, erősebben megkomponált folytatása. Az írás részleteiben tetten érhető hasonmás lakmuspapírként előhívja az író és művész fiatalember mások, rokonok, sőt barátok előtt is rejtve maradt személyiségvonásait, motívációit, szándék- és cselekvésvilágát. Az író visszaemlékezésének idő- és térbeli távolsága is segíti a bátor vallomástételben. Vissza-

emlékezéseit sem a megkettőzött írói eljárás mód, sem az emigráció nem homályosítja, nem szépíti, hanem önmaga irányában is kíméletlen pontosságra készíti, ugyanakkor bátran vallhat – én-képét látszatra háttérbe szorítva – saját személyiség-fejlődésének értékeiről is:

„Kissé lehajtotta a fejét, s az arca árnyékba borult. Később, akik gyakran voltunk vele, ismertük jól ezt a mozdulatát. Zavart és meghatódást leplezett. Valahányszor olyasmieért dicsérték, amire nem tartotta magát érdemesnek, ilyen furcsán és félszegen komolyodott el. Megtörtént gyakran, hogy elfordult az embertől ilyenkor, s lehajtott fejjel, lassan eltávozott, mint a megszidott gyerek. Nem szerette, ha dicsérték. És ha olyasmieért dicsérték, amire nem érezte méltónak magát, az mindig elszomorította.”

Az író külső elbeszélő módban illetve közvetett jellemzéssel főhős-önmaga fizikai megjelenését is olykor-olykor mítoszivá emeli:

„Az egyenes metszésű orr alatt vidám, ívelő száj mosolygott, de mindezekén túl a szeme volt az, ami lenyűgözte a figyelmet. Nagy, tiszta szemei voltak a fiúnak. De a legkülönösebb a szeme színe volt: valami furcsa, ragyogó zöldeskék, tele élettellel, nevetéssel, titokkal. S ezt a titokzatosságot nem is annyira a szín okozta, hanem ami a szín mögött volt: az a különös ragyogás.”

A kisregény címét egy, a főhős által megírt dal címe alapján választottuk: *Altatódal a szerelemhez*. A cím az író (főhős) ifjúságának egy korszakára utal, de jelezni kívántuk ezzel Wass Albert költőiségének a jelentőségét is, amely nem szorulhat háttérbe prózaírói értékelésének hangsúlyozásakor sem.

Wass Albert életének egyik első publikációs sikere a főhős, Weér Botond életének első verséhez köthető. Erre így emlékszik vissza a regény úgymond fiktív elbeszélője:

„Valamikor 1925 októberében egy igen jó kis vers jelent meg a kolozsvári *Ellenzék* című napilap vasárnapi mellékletében. A vers alatt csodálkozva olvastuk az ismeretlen nevet: Weér Botond, VI. gimn. oszt. tanuló. (...)

Bárki elolvashatja ma is Weér Botond egyetlen verskötetében. Így hangzik:

*Mikor az esti csöndben
elnyeltek lent a fák,
a lelkemből kiserkent
egy fekete virág.
S míg rálehel az őszre
Egy könnyes, bús varázst,
az őszi hervadást...*

Ennyi volt az egész. Egy kicsit érezni lehetett benne az Áprily hatást, de ezen kívül, messze túl ezen, valami volt benne, valami különös, ami megérinthette az embert, mint denevér szárnya a sötétben."

A fikció visszarealizálása minden kétséget kizáróan jelzi a szerző és a főhős azonosságát.

A költemény megjelenítésének dátumára is jól emlékszik az író: *Virágok* címmel az *Ellenzék* 1925. október 5-én közölte. Ez a vers és a további szerelmi történetben szerepet játszó költemények nemcsak a Kuncz Aladár által szerkesztett *Ellenzék* vasárnapi mellékletében azonosíthatóak, hanem Wass Albert *Virágtemetés* című első kötetében is.

S ugyanígy követhetők az életrajzi adatok segítségével a sportsikerekre, az elhalasztott érettségire és a szerelmekre vonatkozó olykor bújtatott, olykor feltárt események.

Házassági kudarcok – írói sikerek

A befejezetlen kisregény rejtőzve-feltárva egyszerre araszol az önéletrajz és a személyes ön elemzés kanyargós ösvényein. Az író kompozíciós eljárását az önfeltárulkozás igénye és a saját személyiségével való szembenézés szigora egyszerre artikulálja. Wass Albert az írói nézőpontok, a külső és belső nézőpontok, a megidézési idősíkok összetett rendszerét hozta létre ebben a művében (is). Mindezt – sajátos lelki többlettel – a vallomásosság itatja át, ahogy ezt már az első szerelmet lezáró jelenet is megmutatja.

„– Te? Senkifia koldus? Hát azt hiszed, az én lányom hozzád menne? Azt hiszed, az én lányom főzne rád, mosna reád, foltozná a rongyaidat, mint valami cigányné? Úri dámának neveltem a leányomat, te taknyos, nem koldus-feleségnek! Egy napig nem

maradna veled, mit gondolsz, bolond! Tudod-e egyáltalán, mennyi pénzbe kerül egy úri feleség, mi? De mit beszélnek itt neked, ki kíváncsi arra, hogy mit gondolsz, mit nem! Ha nem jössz velem magadtól, rendőrökkel hozatlak el, érted? Ereszd el a kezemet! Ereszd el rögtön!

A Weér Botond szeme zöld volt már és veszedelmes, mesélték később a lélegzetviasszafojtva leselkedő kisiújk, de még mindig csak állt, mozdulatlanul, fél kézzel fogva a bankigazgató rángatózó kezét.

– Istenit a koldus anyádnak! – káromkodott föl a bankigazgató tehetetlen dühében, s ebben a pillanatban a fiú arca rettenetes vörösre gyúlt, zöld szeméből pedig mintha szikrák pattantak volna. Eleresztette a kis kövér ember karját, s öklével belevágott az eltorzult, káromkodó arcba. Rettenetes ütés volt. Kótay úgy tántorodott hátra, mintha fának szaladt volna. Aztán elvesztette az egyensúlyát, s hanyatt esett az iskolafolyosó kőpadlóján. A fiú pedig megfordult, s szó nélkül visszament a tanterembe.

Az író szegénységére, parti képtelenségére utaló indulatos szavak valós életrajzi háttérrel bírnak, mint ahogy a hétköznapi értelembe használt „anyázás” is mélylélektani sebeket ejt úgy a hasonmás hős lelkében, mint feltehetően az íróéban. A nem mindennapi és szenvedélyes válasz a szerző hirtelenharagúságát őrizi meg az utókornak, annak valós indokával. S nem először, hanem mondhatjuk, ismétlődően is, ebben a kisregényben.

Különös írói bravúrral éppen az egyes szám első személytől megfosztott narrációval – mint Albert Camus emlékezetes hősei esetében is – tudja a szerző a legárnyaltabb, legpasztellebb lelki-ség-ábrázolást biztosítani.

Wass Albert életének egészére kiható nagy havasi szerelmének: az Anuta – Anikó – Nuca történeteknek is valóságos élményköre tárulkozik fel a második szerelmi történet megkettőzött narratívájában: „– Ez Enikő – mondta halkán a hajdani diák, s hangjában volt valami furcsa, mély zöngés, amire felfigyeltem –, királykisaszszony álruhában.”

A havasok világában, a szabadság és Isten otthont adó világában ismét kudarc várja a szerelemkereső férfit. A hozzá nem illő pár választása miatti kudarc, csak éppen ellenkező társadalmi elvárások alapján:

„– Az úrfi tanult ember – mondta csöndesen –, úri ember, nem közénk való, hiszen tudja az úrfi. A mi leányunk soha nem lehet úriember asszonya, csupán szeretője, ezt meg mi tudjuk. Ez a leány pedig nem való szeretőnek, urak rongyának, ezt meg ő tudja. Így hát ez volt a legjobb, higgye el, uram.

– Én nem vagyok úriember! – csattant föl a leány. – Én maguk közül való akarok lenni, tudják ezt maguk! Együtt döntöttem a fát magukkal, kaszáltam a szénát, tereltem a juhot! Juhot akarok venni magamnak, s úgy élni itt fönt, mint maguk, Enikővel!

Az öreg pásztor sóhajtott, s csöndesen, fejcsóválva mondta:

– Attól, hogy most itt járja a bolondját a hegyen, még mindig úrfi az úrfi, s az is marad. A mi fajtánk nem ír könyveket, nem farag naphosszat kicsi szobrokon, hogy aztán a tűzbe vesse őket. S a mi fajtánknak nem küldözgetnek tízezer lejeget csak úgy a városból, mink egy évig is dolgozunk érte.”

Weér Botond „életrajza” nemcsak három viszonylagos szerelmi kudarc és egy sejtelmes-misztikusan tovább rezgetett szerelmi történet megidézése, hanem egyben személyiség- és korrajz is. A plasztikusan bemutatott mellékszereplőkkel a két világháború közti megnyomorított-megalázott szegénység jelenlétere is felhívja az olvasói figyelmet, sőt az irántuk való részvét és prófétaság jeleneteivel is gazdagítja irodalmunkat. Nemcsak a szerelmi kudarcok, de az írói pályakezdés bátorító sikerei is hitelt érdemlően fogalmazódnak meg a félbehagyottan is teljesség érzetét keltő műben.

A Wass Albert hátrahagyott munkái között föllelt kéziratot a Mentor kiadó jelentette meg először [Weér Botond] címmel, a Kráter által megjelentett változat szöveghűen, de az író hasonló regényeiben tapasztalt tagolási szokásait figyelembe véve alakította ki a kisregény tipográfiai tagoltságát.

A történet folytatásának vázlata nem áll rendelkezésünkre. Ennek ellenére az alkotást zárt egységnek tartjuk, ahogy a növekedésében meggátolt fa is őrzi teljességét, úgy e munkának minden egymáshoz illeszkedő, egymással harmonizáló részlete is hordozza a műalkotás-mintázat sajátos törvényeit és összefüggéseit.

A fiziológiailag is önportré-jelleggel bíró hasonló hős – kiegészítve a nyomon követhető lelki portré megrajzolásával – egyértelműen hordozza a fiatal Wass Albert jellemvonásait, jellemfejlődésének állomásait.

A kisregényben olvasható szerény ars poétika szinte eposzi távlatokba helyezi írói életművét: „Az egész irodalom ebből áll – mondtam csendesen –, papírra tesszük mások szavait” Egész életútját meghatározó világlátását is a főhős látószögéből ismerhetjük meg, egyértelműsítve a hasonmás-azonosság meglétét:

„– Van egy másik mondat is a Bibliában – mondta halkan, különös zengő hanggal –, mely ezt tanítja: ismerjétek meg az igazságot, s az igazság szabadokká téssen. Az igazság pedig az, hogy ezt az emberi világot, melybe mi beleszületünk, nem Isten teremtette, hanem az emberek maguk. Mégpedig az olyan emberek, mint maga is: akik méltatlanul viselik Isten képmását. Isten teremtette a hegyeket, erdőket, tavakat, folyókat, mezőket és embereket. De az emberek építették a városokat, és csinálták ezt a társadalmi rendszert, amelyikben élünk. Ez az igazság, amit tudni kell. S ez, hogy ezen csak úgy lehet segíteni, ha mindenki, maga is, és főképpen maga ebben az esetben, visszatér ahhoz az életformához, amit Isten tervezett az embernek. Ami méltósággal jár, Isten képének kijáró méltósággal.”

A főhős születési helyét és körülményeit életrajzi eltéréssel kedvelt környékére, a Kelemen havasok tövébe helyezi, elszegényedett tanítócsaládba, árvaságba. Ezzel a finom rejtjelezéssel éppen a legőszintébb feltárulkozás lehetőségét biztosítja kortárs olvasói számára anélkül, hogy a történetek még élő szereplőit kellene egyértelműen beazonosítania. A fiatalember szegénységének hangsúlyozása és karrierjének elindulása is valóságghú, hiszen tudjuk, hogy a trianoni döntéssel nagybirtokait vesztő Wass-család a korabeli úri társasághoz képest szegényebb sorban élt. Maga Wass Albert is csak tanultsággal és rátermettséggel tudott kiemelkedni saját nemzedékéből. A kisregényben említett erdélyi és magyarországi könyvsikere is ma már dokumentált tény.

Az íróra utaló főhős, Weér Botond szerelmi kudarcai viszont azt mutatják meg, amiről minden valamire való ifjú hallgatna az ő helyében, hogy sem a kolozsvári úri társaság, sem a havasi pázstörvilág nem fogadta őt be...

A *Csaba* című regényének Saroltája azonos vonásokat mutat e kisregény Klárájával, feltehetően az utolsó Trianon előtti kolozsvári polgármester leszármazottját, unokáját kereshetjük a megmintázott leányalakban.

A Wass Albert életében valóban szereplő Anuta-Anikó története már utaltunk a *Napsugár* című színmű előhangjában... Most csak megerősíthetjük, hogy *A funtineli boszorkány* nőalakjának és szerelmi történetének forrásvidékén járunk ennek a műnek a történetét olvasva is... Sőt, Wassék kolozsvári, éppen Farkas utcai kis lakásának említése arra enged következtetni, hogy már a háború alatt elkezdte írni nagyszerű regénytrilógiájának egy kiemelt részét, oly élethű a megírás lendületét kifejező leírás: „A könyv írása teljesen betöltötte. Benne élt, benne lélegzett, csak azon keresztül létezett a világ. Egy másik világban élt, fent a hegyekben, a várost meg se látta maga körül. Enikő volt a királylány, és ő a csavargó.” (A kézirat Kuncz Aladárnak történő átadása lehet egy, a mester halála utáni misztifikált gesztus az íróágában lelki atyjaként számon tartott szerkesztő felé.)

A hétköznapi élet sodrában nem egyszerűen Weér Botond részvételtjes magatartása tűnik ki, hanem Wass Albertnek a *Hanky tanár úr Amerikában* című történetehez hasonlóan a főhős is megmeri változtatni azok életét, akikhez a sors kihívásai révén közel került, és meg tudja érteni jobbító törekvéseit. S ugyanakkor *Isten pörölyeként* viselkedik a morális értelemben megátalkodottakkal szemben. E kettős tulajdonsága feltehetően magának az írónak alkati jegyeit viseli magán, de egyben a cselekményszálak meghatározó mozgatójának is tűnik.

A budapesti–bécsi leírások, a képző- és zeneművészettel való kacérkodás leírásai egyszerre lehetnek valóságok és valóság-kaprázatok, akár a nagy dél-amerikai írók ún. fikciós világaiban, de emberi jeleneteik ekkor is életrajzi, ill. ars-poétikus vonásokkal teljeseek. Korábrázoló és önjellemző a kortárs modernektől – ma posztmoderneknek mondhatnánk! – való távolságtartása is:

„– S neked mi a véleményed az expresszionizmus vonalhűségének tudatalatti értékmérőiről? – tette föl orrhangon, közönyösen a kérdést. Az asztalnál hirtelen csönd lett. Mindenki kíváncsi volt, hogy mit felel erre a medvebocs. Az pedig barátságosan elmosolyodott, és úgy mondta, gondolkozás nélkül:

– Ha netalán egyszer majd én is eljutok oda, hogy nem tudom, mit kezdjek magammal, akkor talán ráérek arra is, hogy ezen gondolkozzam. De mindenestre megpróbálom előbb lefordítani a kérdésetet magyarrá.”

Miért is tarthatjuk töredékességében is teljességnek ezt a munkát? Éppen az írói magatartás és hitvallás körkörös kimondása, a Mester és Tanítvány viszony Áprilyhoz és Kunczhoz kapcsolható egymáshoz rendelése teszi egységessé Wass Albert e különös, számkunra nagy becsben tartott kisregényét. A Kuncz Aladár szájába adott igényesség, a termékeny bizonytalanság és teremtő küzdés elvének egysége végig vonul Wass Albert életművének minden darabján:

„– Nincs tehetségem semmire. Nem érek egy fabatkát sem – felelte a fiatalember ugyanúgy. Kuncz Aladár elmosolyodott.

– Ha érezni tudod ezt, az már magában véve is elárulja, hogy tehetséges vagy. Csak a tehésetelen embernek nincsenek kétségei önmagát illetően.”

Életre szóló tanítás és vallomás ez a nagyszerű kisregény. Az *Altatódal a szerelemhez*. A magára hagyottság és magány ellen, mely mindegyikünkre mindenkor leselkedhet, felel és válaszol – írónak és olvasónak egyaránt – a havasi álom magával ragadó emléke:

„Esetten állt ott, és nagyon egyedül a gyorsan kiürülő pályaudvar üvegteteje alatt. A kedveseiket búcsúztatók sietve léptek tova, ásító vasutasok, álmos hordárok elcammogtak, s ő egyedül állt, és bámult a fekete semmibe, melynek nyirkos füstszaga volt, idegen-ség- és magányosságza.

Megrázkódott és körülnézett. S mintha csak akkor döbbsent volna rá, hogy egy idegen város éjszakájában áll egyedül: egyszerre rettenetes vágakozás fogta el a gergyói hegyek után, a csiribóki legelők és a megszokott barlang után, annyira, hogy a könnyei is kicsordultak tőle.”

Oly jó így egységben látni Kolozsvárt és a Kelemen havasokat, Budapest és Bécs hangulatos mulatóit, az író fiatalkorát, első szerelmeit és írói tanulóéveit, nem éppen „megszépítő távolságban”, hanem megvilágító pontossággal, az önfeltárás és önfeltárulkozás lázas tüzével és szomorúságával.

Ha csak ennyi volna is e mű értéke, már ez is nagyon-nagyon szeretetre méltóvá teheti íróját és hasonmás-hősét: Weér Botondot, a „nagymúltú család sarját”, az író- és művészbent. De bízzuk inkább az olvasókra és az életmű kutatókra, hogy mit rejt még, és milyen igazságokat hoz majd felszínre ez a kudarcok-

kal szembesülő szerelemkeresés, a szerelemkereső férfi pontos történetei.

Turcsány Péter

Írói igazságtétel

Az asszony és az idegen című abszurd dramolett előhangja

A főszereplő Asszony és az Idegen drámai találkozásának mintáját Wass Albert házasságának megromlása adja. Zseniális csúsztatással a fehér rózsával érkező idegen – mint az írói igazságtévés maga – leplezi le a gazdag szépasszony életének kiüresedését, férjéhez, gyermekeihez és szeretőjéhez fűződő kapcsolatainak álságait:

„Soha még annyi dolgom nem volt, mint éppen most” – mondja az Asszony. *„A szálak, amik az élethez kötötték, lassan mind elszakadtak. Csak nem vette észre. Látja, az emberek sohasem veszik észre, ami fontos”* – indokolja az Idegen az élete delén lévő asszony „halálának” eljövételét. Ez a metonimikusan értelmezett halál a kapcsolat lezárását, a férj és a gyermekek számára való élet „halálát” jelenti.

Az abszurd jelenetsor jelentőségét a könnyelmű, elvilágiasított életmóddal való szembenézés radikalizmusa adja: a világi öröme hajszolása, a felületesség ideáinak megtestesítése bűnhődéssel jár. A szeretetben kiürült világ visszaköszön az Asszonnyal folytatott dialógusban.

Wass Albert választékos műfaji eleganciájára vall, hogy a klaszszikus német szerzők mintájára szerkeszti meg a drámai jelenetet, és nem a műfaj karikatúrájára, a Karinthy Ferenc és Heltai Jenő által is nagy sikerrel alkalmazott kabaréműfajra hangolja írásművét. Mulattató csattanó helyett előkészített végkifejlet tartja izgalomban és fokozza az utolsó pillanatig az olvasó figyelmét Az abszurdítás fokozásával nyomatékosítja: egy házasság drámája ez, feloldás nélkül, de katartikus, átgondolható végkicsengéssel. A pszichózis-értékű dramolettben sem a szerető, sem a férj, sem a gyermekek nem jelentenek már kapaszkodót az élethez. Üressé vált az asszony léte: maga tette azzá érzéketlenségével, rejtett közönyösségével.

Az elhangzó szerény párbeszédnek élet-meghatározó súlya van a szerző Wass Albert és felesége, Siemers Éva életében is:

„ASSZONY (...) Mit adott nekem eddig az élet? Gondot és vesződést. Most, hogy egy kicsit szabadon lélegezhetem, pénzem is van, fiatal is vagyok, most örvideni akarok az életnek!

IDEGEN Örvideni csak gond és vesződés között lehet... csak akkor szabad...”

A klasszikus dramolett műfajt az abszurd felé megújító darabban a 2. világháborút megélt generáció súlyos válasza fogalmazódik meg. Wass Albert egy kristálytisztán felépített dramaturgiájú jelenetsorban mond ítéletet az európai felsőbb tízezer és az elkábított alsóbb osztályok „léhasága” felett. A humánium talpra állításával szemben – amit a távol lévő férj, maga a vélelmezett író kísérel meg – a felületes önzés és a hiúság sodrában elmerülő élet áll. Erről mond önjellemző, őszinte ítéletet a hősnő szavaival.

Könnyen egy személyre szabott ítéletnek, egy személyre szabott drámának vélhetnék a darabot, ha nem lenne meggyőződésünk, hogy bizony helytől és időtől függetlenül fölismerhetők az abszurd jelenetsor által létezésünk boncasztalára helyezett szituációk és jellemvonások, akár ma is, akár a jövőben is. Egy kapcsolat végső romlása egyfelől, másfelől pedig a romlott társadalmi élet tükre is (Hamlet színjátászoinak örök mintája szerint).

Az író egy pillanatig sem hagy kétséget az olvasóban afelől, hogy az Asszony alakját feleségéről mintázta. Közel azonos időben tervezett *Hitevesztett nemzedék* címen egy regényt is, amelyből csak az *Istenkeresés* című töredék maradt fenn. Domaházy, a festő és a Grófné beszélgetése *Az asszony és az idegenhez* hasonló jeleneztésre utal, s hozzá kell tennünk: a férjre, az íróra Ferencként történt hivatkozása is dramolettünk Ferencére – az író távolmaradt alteregójára – utal. E munkában viszont kegyetlenebb a számvetés, metszőbb a logika, metszőbb a szó:

„Félek, grófné. Tudja miért? Mert ha igazán van Isten... ha mégiscsak van valahol valami, amit ezzel a szóval nevezni lehet...akkor, grófné, ennek a világnak semmi szüksége sincs reánk. Se reám, se magára, se a Simmons-Művekre... akkor mi csak üres szemét vagyunk, amit ide-oda söpör az özönvíz árja. Akkor

csak a bárkaépítőkre van szükség, akik átmentik a jövődöt ebből a rom-világból egy újba. Ért engem, grófné?”

Ezek az írások Siemers Évától búcsúznak. Még életkorára is pontos utalás történik: *„Mindig negyvenéves korukban szokta először meglátogatni az asszonyokat? Mikor a tükörben meglátják az első ráncot és az első ősz hajszálat?”* – kérdezi az Asszony. *„Nem. Köztem s a ráncok között nincs semmi összefüggés”* – válaszolja kimérten az Idegen, növelve jelenléte súlyát.

A szerző felesége 1954-ben töltötte be a megnevezett kort. A dramolett megírásának pontos időpontját nem tudjuk, de az bizonyos, hogy az *ábrázolt belső dráma* még Németországban játszódik, a fiúk intézetbe adásának idején, amikor az író a felesége családjánál éjjeliőrként dolgozva is az utcára került gyerekek és az emigrációban helyüket nem találó emigránsok „lelkének megmentésével” foglalkozott: *„Neki az a feladata, hogy kétezer család számára szükséges legyen, asszonyom. Nyújt-e még Ön a férjének valamit ehhez a munkához? Erőt? Kitartást? Hitet?”* – kérdezi megfontoltan az Idegen.

A valóságban 1951 augusztusában hagyja el Őt és Európát Wass Albert, de lélekben ez a metsző logikájú abszurd jelenti a kimondott és megfontolt elhatározást: a búcsúvételt egy életformától.

Turcsány Péter